

Μιχάλης Γκανάς

Οι συγγραφείς και οι ποιητές πρέπει να μεταφράζουν τους αρχαίους για να ξαναβρούμε την επαφή μαζί τους λέει στο «Βιβλιοδρόμιο» ο 72χρονος ποιητής και σικουργός, ο οποίος έφτιαξε μια πολυεπίπεδη διασκευή της «Οδύσσειας», για παιδιά και μεγάλους, δουλεύοντάς την επί δύομισι χρόνια

Η «Οδύσσεια» μιας μετάφρασης

ΓΡΑΦΕΙ Ο
ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΙΜΠΑΛΗΣ

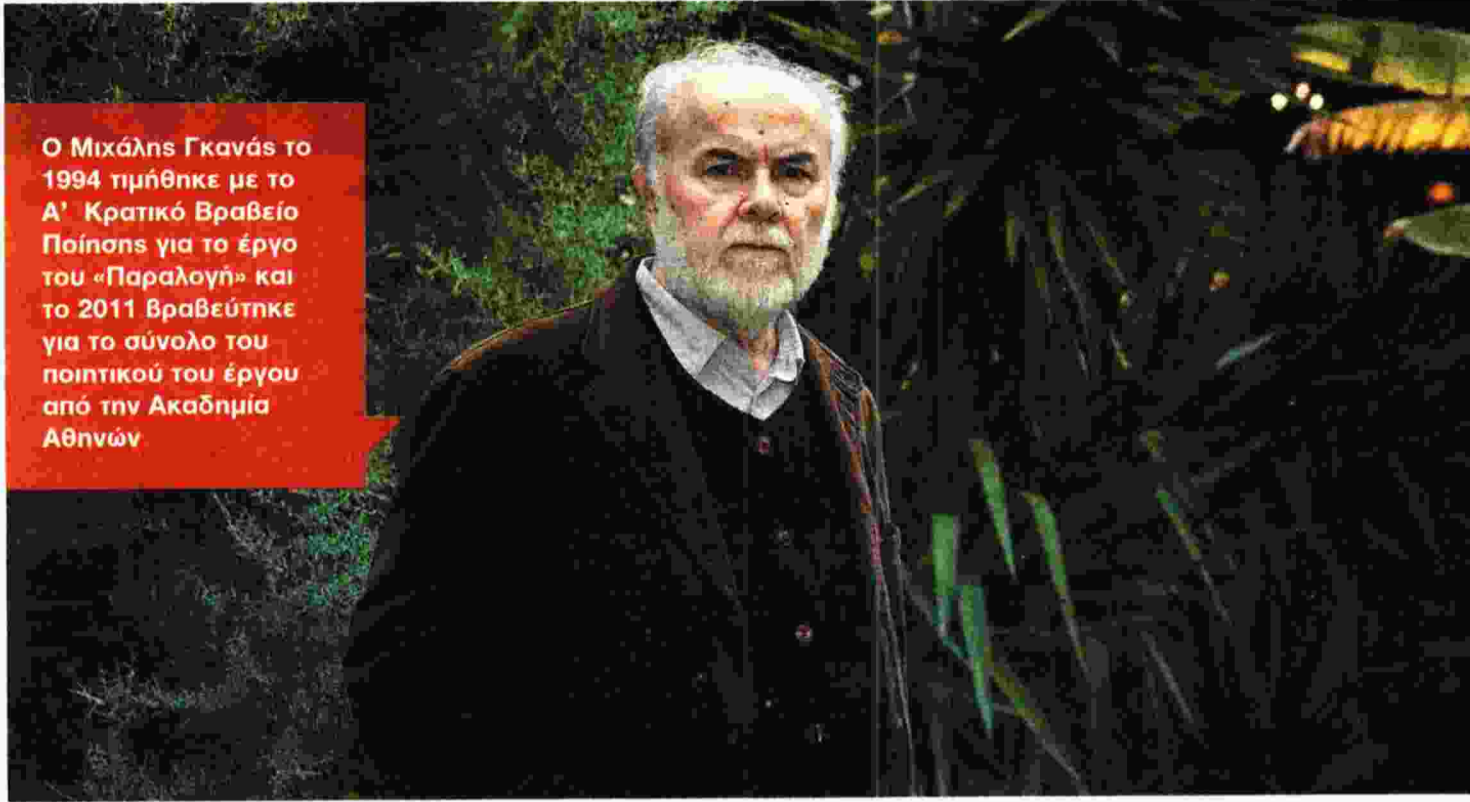
Ο Μιχάλης Γκανάς είναι ένας ποιητής που έχει ένα σπάνιο χάρισμα: μπορεί, κάθε τόσο, να υπερβεί τον εαυτό του και να μας εκπλήσσει. Διαθέτει αποθέματα ευαισθησίας, εντιμότητας, πρωτοτυπίας που θα τα ζήλευαν πολλοί και ξέρει να τα χρησιμοποιεί πηγαίνοντας προς απρόσμενες κατευθύνσεις, χωρίς ποτέ να μετακινείται από τη γερά θεμελιωμένη βάση του, ούτε να χάνει την πυξίδα του. Γι' αυτό και όσοι αρέσκονται στις εύκολες κατατάξεις, μέσα σε ένα γενικό περιβάλλον ημιμάθειας, θα πρέπει στην περίπτωση του να προσέξουν ιδιαίτερα. Και δεν το λέμε, βέβαια, για όσους τον γνωρίζουν μόνο ως σημαντικό σικουργό τραγουδιών, λ.χ. της Ελευθερίας Αρβανιτάκη, αυτά είναι τα αυτονόητα, καθώς είναι πανθομολογούμενο στον κόσμο των ομοτέχνων του ότι είναι ένας από τους σημαντικότερους σύγχρονους Έλληνες ποιητές. Το λέμε κυρίως για μερίδα δημοσιογραφικών – και όχι μόνο – γραφίδων που βολεύονται στην – ισχυρή, το δίχως άλλο – ταυτότητα του Ηπειρώτη για να τον εγκλωβίσουν σε σχήματα που ο ίδιος έχει υπερβεί ποικιλοτρόπως.

Γιατί μπορεί τα ηπειρώτικα μοιρολόγια, τα οποία είναι το βίωμα, με ό,τι αυτό σημαίνει, να αποτελούν μια ποιητική αφετηρία μεγάλου βάρους που μπορεί να αλυσοδέσει πολλούς, ωστόσο αυτή ακριβώς η δυσκολία είναι και που κάνει την υπέρβαση του Γκανά, η οποία ήρθε με τα κατοπινά διαβάσματα και τη μεγάλη τριβή με τη σύγχρονη ποίηση, ένα ακόμα μεγαλύτερης αξίας επίτευγμα. Όπως ο ίδιος εντέλει λέει, όχι χωρίς κάποιον αυτοσαρκασμό, θα του ταίριαζε η ρήση του Νικηφόρου Βρεττάκου: «Είμαι ένας χωριάτης από την ύπαιθρο του σύμπαντος».

Η νέα έκπληξη λοιπόν από μεριάς του έρχεται με την έκδοση μιας δικής του διασκευής πάνω στην «Οδύσσεια» του Ομήρου. Δεν πρόκειται για μια απλή διασκευή, καθώς κρύβει μυστικά και όπλα που ενδεχομένως θα την καταστήσουν διαχρονικό ανάγνωσμα ενπλίκων και ανπλίκων, μπορεί δε και εξαιρετικό εκπαιδευτικό εργαλείο. Η αρχική ιδέα δεν ήταν δική του, ήταν του εκδότη Νώντα Παπαγεωργίου (Μεταίχιμο), που του έκανε παραγγελία μια «Οδύσσεια» με τα δικά του λόγια. Από κει και πέρα ο Γκανάς πέρασε τη δική του οδύσσεια, ένα δύσκολο ταξίδι δύομισι χρόνων με διαβάσματα, γραψίματα, αμφιβολίες, εγκλωβισμούς και πωογυρίσματα, που όμως κατέληξε και αυτό σε μια Ιθάκη. Το

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

Ο Μιχάλης Γκανάς το 1994 τιμήθηκε με το Α' Κρατικό Βραβείο Ποίησης για το έργο του «Παραλογή» και το 2011 βραβεύτηκε για το σύνολο του ποιητικού του έργου από την Ακαδημία Αθηνών

Μιχάλης Γκανάς Η «Οδύσσεια» μιας μετάφρασης

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

κείμενό του διατηρεί όλη τη βασική πλοκή του ομηρικού κειμένου. Χρησιμοποιεί όμως σημερινή γλώσσα, βάζει διαλόγους, το ζωντανεύει με τους τωρινούς τρόπους, κάνοντας μικρές παρεμβάσεις, ενίοτε και χιουμοριστικές, που έχουν χαρακτήρα κλεισίματος του ματιού στον σύγχρονο αναγνώστη, συσχετίζοντας έμμεσα το κείμενο με σύγχρονες καταστάσεις. Το κυριότερο όμως είναι ότι καταφέρνει και περνάει στο κείμενο με φυσικότητα, σαν να τους είχε γράψει ο ίδιος ο Όμηρος, πασιγνωστούς στίχους από όλο το σώμα της νεοελληνικής ποίησης. Στη ραψωδία β, λ.κ., όταν ο Τηλέμαχος συγκαλεί συνέλευση για να καταγγείλει τους μνηστήρες της Πηνελόπης, λέει: «Τους ακούτε Έλληνες; Τους βλέπετε, πατριώτες μου, πολίτες της Ιθάκης; Και τι κάνετε γι' αυτό; Τίποτε. Έχετε καταντίσει δειλοί, μοιραίοι και άβουλοι. Τι περιμένετε; Να γίνει κανένα θαύμα; Λυπάμαι. Λυπάμαι πολύ», όπου βέβαια η φράση «δειλοί, μοιραίοι και άβουλοι» είναι στίχος του Κώστα Βάρναλη. Ανάλογα παραδείγματα υπάρχουν πολλά. Το πιο ακραίο είναι στη ραψωδία λ, τη «Νέκυια», εκεί όπου ο Οδυσσεύς κατεβαίνει στον Άδη και βρίσκει τον Τειρεσία. Ο Μιχάλης Γκανάς ξεκινάει τη ραψωδία με τη σχετική σκηνή από ένα κάντο του Έζρα Πάουντ, μεταφρασμένο από τον Γιώργο Σεφέρη: «Και τότε κατηφορίσαμε στο καράβι, / κυλήσαμε την καρένα στη θάλασσα τη θεοτική, / σπκώσαμε τ' άλμπουρο και το πανί στο μελανό τούτο καράβι / και το φορτώσαμε μ' αρνιά, φορτώσαμε μαζί και τα κορμιά μας / βαριά από δάκρυα, κι οι αγέρπδες ολόπρυμα / μας πήραν πέρα μακριά με το πρησμένο

καρβόπανο, / της Κίρκης τούτη η τέχνη, της καλοχτένιστης θεάς. / Τότες καθίσαμε στην κουπαστί, κι ο αγέρας μάγκωνε το τιμόνι. / Ετσι ολάρμενοι, περνούσαμε το πέλαγο ως να τελειώσει η μέρα. / Αποκοιμήθη ο ήλιος, ίσκιοι σ' ολάκερο τον ωκεανό, / και τότες μπήκαμε στα πιο βαθιά νερά / στις Κιμμέριες χώρες... / Ετσι λοιπόν...». Και συνεχίζεται η κανονική αφήγηση.

«Αρχικά η παραγγελία αφορούσε μια "Οδύσσεια" για παιδιά. Το ιδανικό όμως για μένα θα ήταν να τσακώνονται παιδιά και γονείς ποιος θα τη διαβάσει» λέει ο Μιχάλης Γκανάς στο «Βιβλιοδρόμιο». «Προσπάθησα να πλησιάσω τα παιδιά μολοντί μέχρι τώρα δεν είχα κάνει κάτι παρόμοιο και δεν ήμουν σίγουρος ότι ήξερα τον τρόπο. Πήγα προς τη μεριά τους αρκετά και με χιούμορ, χρησιμοποίησα επι-

Δεν πρόκειται για μια απλή διασκευή, καθώς κρύβει μυστικά και όπλα που ενδεχομένως θα την καταστήσουν διαχρονικό ανάγνωσμα ενήλικων και ανηλίκων, μπορεί δε και εξαιρετικό εκπαιδευτικό εργαλείο

τηδες και αναχρονισμούς. Λέει λ.κ. η Αθηνά στον Οδυσσεύα ότι στριφογυρίζει σαν αρνί του Πάσχα ή αλλού τον αποκαλεί "τζόγια μου", σαν Επτανήσιο. Για τους στίχους των ποιητών βάλουμε κάποιες σημειώσεις στο τέλος, όχι όμως για όλους τους στίχους, ούτε με πολλές λεπτομέρειες για να μη βαρύνει το κείμενο. Θα έλεγα ότι αφέθηκα στο ένστικτό μου. Τα δικά μου παιδιά είναι μεγάλα πια και έχω τελευταία αποκτίσει και εγγόνια. Στόχος μου είναι να μη δυσκολευτούν τα παιδιά στην ανάγνωση και να έχουν κίνητρο να τη συνεχίσουν μέχρι τέλους».

Κάποιες στιγμές ο Μιχάλης Γκανάς δεν κρύβει ότι κόλλησε. Μεγάλο πεζό κείμενο δεν έγραψε ποτέ, ακόμα και η «Μητριά πατρίδα», που στα χέρια ενός κλασικού πεζογράφου θα

γινόταν μυθιστορηματική τριλογία, δεν ξεπερνά τις εξήντα σελίδες! Οπότε η λύση ήρθε από την ποίηση. «Υπήρξε στιγμή που ήταν εμφανής η αμυχανία. Και τότε αφέθηκα στον στίχο, γιατί σε αυτό το πεδίο έχω εμπιστοσύνη στον εαυτό μου. Η μείξη αυτή, επιπλέον, δημιούργησε μια ταχύτητα με χαρακτηριστικά μοντάζ. Οσο πλησιάζουμε προς το τέλος πυκνώνουν τα στιχουργημένα κομμάτια (ανομοιοκατάληκτος δεκαπεντασύλλαβος) και καταλήγουν σε αναλογία ένα προς ένα. Ελπίζω αυτό να βοηθάει την έξοδο του βιβλίου που βγαίνει με φόρα. Αυτά τα στιχουργημένα κομμάτια είναι, για μένα, μια ένθετη ποιητική συλλογή. Είναι και μια πρόταση, ένα πείραμα, πώς είναι να μιλάει κανείς σήμερα σε δεκαπεντασύλλαβο».

Κάπου κάπου στο κείμενο υπάρχουν και φράσεις σε παρενθέσεις όπου ο Μιχάλης Γκανάς λέει δικά του πράγματα, εκτός πλοκής. Χαρακτηριστικό – και συγκινητικό – είναι το σημείο όπου ο Όμηρος αναφέρει μια γυναίκα από τη Σικελία που φροντίζει τον πατέρα του Οδυσσεύα και ο Μιχάλης Γκανάς το σχολιάζει: «Ο Οδυσσεύς έφθασε στο κτήμα του Λαέρτη / εκεί που ο πατέρας του ζούσε με λίγους δούλους / και μια σεβάσμιμη κυρά από τη Σικελία / που είχε τη φροντίδα του και τον γηροκομούσε / (Πρόσφυγας θα 'τανε κι αυτή όπως και τόσες άλλες / που ήρθαν κι αναλάβανε παππούδες και γιαγιάδες)».

Ένα είναι βέβαιο, το βιβλίο αυτό είναι μεγάλη ευκαιρία να κάνει τα παιδιά να διαβάσουν Όμηρο («από τη γενιά μου και μετά δεν έχουμε καλή επαφή με τους αρχαίους» λέει ο Μιχάλης Γκανάς), χρειάζονται όμως, το δίχως άλλο, ικανοί και παθιασμένοι δάσκαλοι να γίνουν διαμεσολαβητές του. Ο ίδιος υπόσχεται ότι αν αξιωθεί θα επαναλάβει την προσπάθεια και με την «Ιλιάδα».

Τυχαίο;

Αξιοσημείωτες είναι και οι σκαμπρόζικες εισαγωγές που έχει φτιάξει ο Μιχάλης Γκανάς σε κάθε ραψωδία, πέντε - έξι αράδες κάθε φορά, σε χωριστή σελίδα, που δίνουν μια μικρή ιδέα του τι πρόκειται να επακολουθήσει. Πριν από τη ραψωδία α, λ.κ., στην αρχή του έπους, λέει: «Ανδρα μοι έννεπε, μουσα, πολύτροπον: Αρχίζει η Οδύσσεια! Η Αθηνά εξασφαλίζει την επιστροφή του Οδυσσεύα στην Ιθάκη ενώπιον του συμβουλίου των θεών. Ελεψε, βέβαια, ο Ποσειδώνας. Τυχαίο;». Και στη λ: «Ο Οδυσσεύς κατεβαίνει στον Άδη. Βρίσκει τον Τειρεσία που τουμαντεύει πολλά βάσανα μέχρι να φτάσει στην Ιθάκη, ολομόναχος. Βλέπει τη μάνα του, πάει να την αγκαλιάσει και πιάνει αέρα...».

Κλισέ και μανιέρες

«Σε τρομάζει πόσο ίδιοι είμαστε»

Ο Μιχάλης Γκανάς συμβουλευτήκε κυρίως τέσσερις μεταφράσεις: τις έμμετρες του Αργύρη Εφταλιώτη και του Ζήσιμου Σιδέρη, του Δ.Ν. Μαρωνίτη και ενός ανώνυμου σε πεζό. Αλλά θεωρεί ότι είμαστε ακόμη μακριά από τη μετάφραση εκείνη που θα κάνει έναν νέο άνθρωπο να πλησιάσει την «Οδύσσεια» ευχάριστα, χωρίς να βαρυνγκωμά. «Γι' αυτό πρέπει τη μετάφραση του Ομήρου να την κάνουν ποιητές. Κανένας ποιητής δεν αξιώθηκε να μεταφράσει τα έπη ως τώρα. Δεν έχουμε λοιπόν κατάλληλη μετάφραση στα νέα ελληνικά. Ο Πάλλης μεταφράζει με λέξεις όπως «λευκόλαινος» και «κρουσταλλοβραχιονάτη». Πού θα πάει το παιδί να διαβάσει Όμηρο; Εδώ το ίδιο το ομηρικό κείμενο είναι καμιά φορά κουραστικό, καθώς ο Όμηρος πάνε μια παρομοίωση και την κρατάει δύο σελίδες. Είναι μανιέρες κι αυτές που βοηθούν στη συγγραφή ολόκληρου έπους. Και υπάρχουν και κλισέ, δημιουργικά κι αυτά – οδηγούν το κείμενο σε μια περιοχή που λείπει κάτι ενδιαφέρον. Πόσω μάλλον αν η μετάφραση δεν είναι σε σύγχρονη γλώσσα. Κάποιες στιγμές λοιπόν οι μεταφράσεις του ένιωσα να με κουράζουν και εντέλει ήρθα πιο κοντά στο ομηρικό κείμενο πιο πολύ δουλεύοντάς το παρά διαβάζοντάς το. Σε αποζημιώνει, βέβαια, το γεγονός ότι όλη η ανθρώπινη ύπαρξη είναι εκεί μέσα. Γι' αυτό μου έρχονταν εύκολα οι αναχρονισμοί. Σε τρομάζει το πόσο ίδιοι είμαστε με περιγραφές του 8ου αι. π.Χ. που περιγράφουν γεγονότα του 13ου αι. π.Χ. Ο ψυκισμός, η ζαβολιά, το κακό δεν έχουν αλλάξει καθόλου από τότε». Αναφερόμενος στη σύγχρονη ποίηση, ο Μιχάλης Γκανάς λέει ότι ο ποιητής που τον έχει επηρεάσει βαθύτατα και αγαπά είναι ο Γιώργος Σεφέρης. «Ο Σεφέρης είναι ο γκουρού μου» λέει. «Το καλύτερο δοκίμιο, τρόπον τινά, που έχω διαβάσει είναι οι «Δοκιμές» του Σεφέρη». Επανερχόμενος ωστόσο στον Όμηρο, θυμάται και μια ρήση του Καστοριάδη, που ίσως και να είναι επίκαιρη τώρα με τις αντιπαράθεσεις για τα θρησκευτικά, κυρίως όμως δείχνει τη σημασία του έργου του Ομήρου ως ιδρυτικού κειμένου ενός πολιτισμού που δημιουργήθηκε κατόπιν και απέκτησε παγκόσμια σημασία. «Τα ομηρικά έπη», λέει ο Καστοριάδης, «αν και διαμόρφωσαν την Ελλάδα, δεν ήταν κείμενο εξ αποκάλυψης, ούτε ιερό. Ήταν κείμενο ποιητικό». Και επίσης: «Στην αρχαία Ελλάδα η θρησκεία είναι πολύ σημαντική, τμήμα των θεσμών της πόλεως, άρα των πολιτικών θεσμών. Αλλά ακριβώς είναι τμήμα τους, δεν είναι ποτέ η πηγή τους».

Μιχάλης Γκανάς
ΟΜΗΡΟΥ ΟΔΥΣΣΕΙΑ
(ΔΙΑΣΚΕΥΗ)

Εκδ. Μεταίχμιο, 2016, σελ. 272
Τιμή: 13,30 ευρώ
Το βιβλίο κυκλοφορεί στις 17 Οκτωβρίου